The background of the slide features a complex, abstract pattern of blue and white squares. The pattern is composed of several overlapping, slightly offset grid layers, creating a sense of depth and movement. The colors range from light sky blue to a darker, almost black blue. The overall effect is a modern, digital aesthetic.

**Sémantické aspekty
katalogizace. VII.
Struktura a funkce
bibliografického a
katalogizačního
záznamu**

2013

PhDr. Jiří Stodola

Bibliografický záznam

Bibliografický záznam se skládá z údajů označující atributy spojené zejména s provedením, ale také s vyjádřením a dílem a z údajů, které označují vztahy popisované entity k jiným entitám. Jednotlivé knihovny k němu pak připojují údaje spojené s jednotlivými jednotkami - tím vzniká záznam katalogizační.

Protože je bibliografický záznam souborem znaků označujícím entity, atributy a vztahy bibliografického univerza, stručně se zastavíme u obecné teorie znaku.

Znak

Věc, která je znakem, se vztahuje k jiné věci jako zastupující k zastupovanému.

Každý znak je nějaká věc, ale ne každá věc je znak. Některé věci jsou znaky pouze nahodile, ale primární účel označovat nemají (například kouř je znakem ohně, auto je znakem společenské třídy apod.). Těm říkáme znaky přirozené. Některé věci vznikly přímo za účelem označovat (například slova, dopravní značky atd.). Tyto věci nazýváme smluvenými znaky. Jaká blíže specifikovat znak? Svatý Augustin píše:

Znak je totiž věc, která působí, že člověku vytane na mysli kromě představy, kterou vnuká smyslům, ještě něco jiného.

Znak, představa, věc

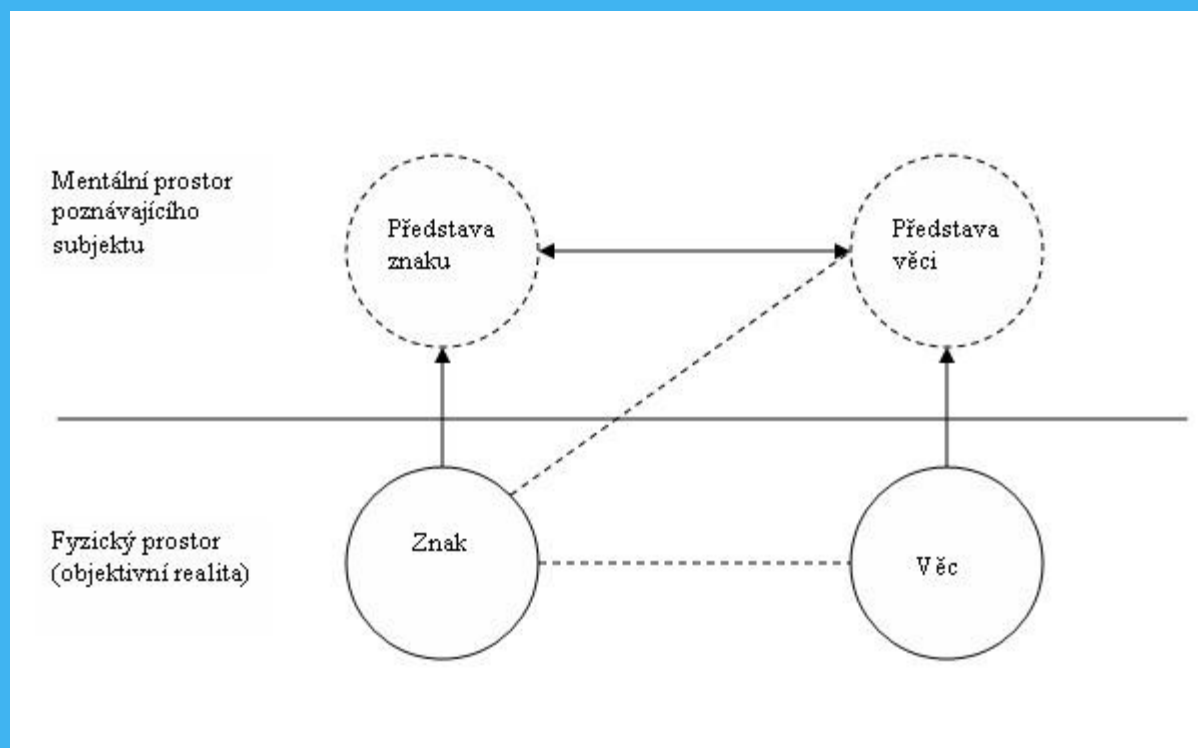
Každá věc, kterou vnímáme, vytváří v naší mysli vjem či představu sebe samé. Například slovo Václav Klaus vyvolává představu tohoto slova. Zároveň však asociativně vyvolává představu toho, co označuje - tedy představu Václava Klause. Václav Klaus je však reálná osoba - jeho představa v nás je formována působením skutečně existujícího, reálného individua.

Znakový prostor

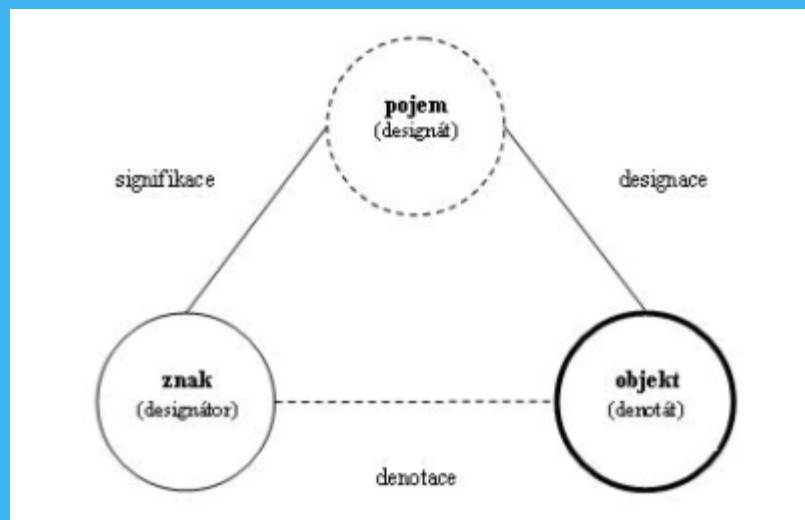
Znakový prostor můžeme tedy rozdělit na dvě části: na svět reálných věcí, kam patří znaky a předměty, které jsou jimi označeny a svět mentální, kam patří představy a pojmy znaků a toho, co je prostřednictvím znaku označeno.

Znakový prostor

Trojúhelník reference

Vztah hmotných (např. slov) a mentálních (např. pojmů) znaků a materiálních věcí se obvykle zobrazuje prostřednictvím tzv. trojúhelníku reference.

Znak, pojem, objekt

Objekt je reálně či potenciálně jsoucí věc. Pojem (formální znak) je mentální jsoucno (subjektivní pojem), kterým se pro někoho, kdo poznává, zpřítomňuje nějaký objekt . Znak (instrumentální znak) je hmotné jsoucno, které vyjadřuje pojem a denotuje objekt (objekty).

Objekt

Objekt je materiální či nemateriální jsoucnó, které je uchopeno v pojmu a denotováno hmotným znakem. U objektu můžeme rozlišit jeho materiální a formální část. Materiální objekt je předmět se vším, co mu náleží. Formální objekt je to, co je na předmětu vystiženo pojmem. Pokud je předmětem pojmu nějaké mimomentální jsoucnó, hovoříme o první intenci. Pokud je předmětem pojmu nějaký jiný pojem, jedná se o druhou intenci.

Pojem

Pojem je formální a přirozený znak objektu. Je výsledek vzájemné kooperace poznávaného předmětu a rozumu. Předmět dodává data o sobě, rozum přidává obecnost. Pojem jako součást mysli poznávajícího nazýváme subjektivním pojmem. Pojem jakožto abstraktně chápaný objekt (objekt "v úpravě" pro myšlení) nazýváme objektivním pojmem. Pojem můžeme chápat jako formální znak předmětu - znak, který předmět zpřítomňuje bezprostředně.

Obsah a rozsah pojmu

Pojem má svůj obsah a rozsah. Mezi obsahem a rozsahem pojmu je nepřímá úměra.

Obsah

Obsahem pojmu je formální předmět, tedy to, co je na předmětu vystiženo pojmem. Obsah pojmu je vystižen prostřednictvím tzv. znaků - jiných pojmů.

Dělení z hlediska obsahu

Z hlediska obsahu se pojmy dělí na kladné a záporné (kladné vyjadřují nějakou dokonalost, záporné konstatují její nedostatek), jednoduché (označují jednu esenci - člověk, jde o pojmy absolutních individuí) a složené (označují více esencí - les, jde o pojmy agregátů), absolutní - neodkazují k ničemu jinému než k předmětu pojmu (pojem nějakého individua-substance) a konotativní - zpřítomňují i něco jiného (pojem individua-akcidentu, který zároveň zpřítomňuje svého nositele - individuum-substanci).

Konkrétní a abstraktní pojmy

Pojmy mohou být abstraktní nebo konkrétní. Každý pojem je abstraktní, nicméně u pojmů rozlišujeme tzv. totální a formální abstrakci. Při totální abstrakci abstrahujeme pojem z předmětu nebo obecnější pojem z méně obecného. Při formální abstrakci abstrahujeme od určovaného subjektu a bereme v potaz pouze určované - formu.

Entity 1 ve FRBR jsou příkladem totální abstrakce. □ □
Jednotka je konkrétní materiální předmět. Abstrakcí od konkrétních materiálních podmínek získáváme provedení, abstrakcí od obecných materiálních podmínek vzniká pojem vyjádření, abstrakcí od formálních aspektů je pojem díla.

Rozsah pojmu

Rozsahem pojmu je množina všech materiálních předmětů. Pojmy z hlediska rozsahu toho, co označují, mohou být singulární - vztahují se k jednomu jsoucnu (pojem Sokrata), obecné - vztahují se k množství jsoucnů (pojem člověka) a přidělují se každému zvlášť, kolektivní - vztahují se k více jsoucům, ale nepřidělují se každému zvlášť, nýbrž pouze celku (pojem lesa) či transcendentální - vztahují se ke všemu, co je (pojem jsoucnů).

Jednotka je singulární pojem, provedení, vyjádření a dílo jsou obecné pojmy. Dílo je pojem s nejmenším obsahem a největším rozsahem. Jednotka je pojem s největším obsahem a nejmenším rozsahem.

Hmotný (instrumentální) znak

Hmotný znak (například slovo, dopravní značka) je znak instrumentální a smluvený. Jednak vyjadřuje nějaký pojem, jednak denotuje množinu věcí, kterým je pojem přidělen. Tento znak označuje předměty prostřednictvím jejich pojmů. U reálných věcí nacházíme množinu těchto předmětů v aktuálním světě, u potenciálně jsooucích věcí ji můžeme hledat v možných světech. U jsoucen intencionálních je tato množina prázdná, pojmy těchto věcí vznikají kombinací pojmů odkazujících ke skutečným věcem (pojem kulatého čtverce vzniká spojením kulatosti a čtvercovitosti apod.). Pojem je s předmětem spojen nutně, instrumentální znak arbitrárně.

Jednotku (token) či provedení (type) můžeme chápat také jako instrumentální znaky, které designují svůj obsah - dílo. A v závislosti na svém obsahu denotují reálné objekty - tj. (díla, vyjádření, provedení, jednotky, osoby, korporace, pojmy, objekty, události, místa).

Hmotný (instrumentální) znak

Hmotný znak (například slovo, dopravní značka) je znak instrumentální a smluvený. Jednak vyjadřuje nějaký pojem, jednak denotuje množinu věcí, kterým je pojem přidělen. Tento znak označuje předměty prostřednictvím jejich pojmů. U reálných věcí nacházíme množinu těchto předmětů v aktuálním světě, u potenciálně jsooucích věcí ji můžeme hledat v možných světech. U jsooucn intencionálních je tato množina prázdná, pojmy těchto věcí vznikají kombinací pojmů odkazujících ke skutečným věcem (pojem kulatého čtverce vzniká spojením kulatosti a čtvercovitosti apod.). Pojem je s předmětem spojen nutně, instrumentální znak arbitrárně.

Jednotku (token) či provedení (type) můžeme chápat také jako instrumentální znaky, které designují svůj obsah - dílo. A v závislosti na svém obsahu denotují reálné objekty - tj. (díla, vyjádření, provedení, jednotky, osoby, korporace, pojmy, objekty, události, místa).

Trojúhelník reference a FRBR

Jednotka je singulární pojem - označuje vždy jednu konkrétní hmotnou věc. Provedení, vyjádření a dílo jsou obecné pojmy. Provedení je druhový pojem - vyjadřuje celou podstatu dokumentu s výjimkou jeho jedinečnosti. Vyjádření a dílo jsou rodové pojmy, vyjadřují pouze určitý aspekt podstaty dokumentu - vyjádření jeho formální stránku, dílo jeho stránku obsahovou.

Jednotku či provedení můžeme chápat také jako instrumentální znaky, které designují svůj obsah - dílo. A v závislosti na svém obsahu denotují reálné objekty - tj. (díla, vyjádření, provedení, jednotky, osoby, korporace, pojmy, objekty, události, místa).

Bibliografický záznam a trojúhelník reference

Bibliografický záznam je soubor instrumentálních znaků, které označují pojmy věcí bibliografického univerza definované ve FRBR. Tyto pojmy se vztahují k reálně existujícím věcem - dokumentům či informačním objektům (osobám, korporacím, pojmům, objektům, událostem, místům).

Bibliografický záznam

Bibliografický záznam se skládá z

- Popisných údajů
- Selekčních údajů
- Obsahové charakteristiky

Popisné údaje vytváří více méně adekvátní obraz dokumentů na základě vystižení atributů popisovaného dokumentu (tedy entit 1) pomocí údajů. Zásadou je, že se přebírají údaje tak, jak jsou zapsány v dokumentu. Selekční údaje slouží k vyhledávání dokumentu podle různých kritérií, jsou pomocí nich zohledněny vztahy entit 1 mezi sebou a jejich vztahy k entitám 2 a 3. Obsahová charakteristika vystihuje obsah dokumentu, týká se tedy entity dílo.

Bibliografický popis

Bibliografický popis se skládá z osmi oblastí. Tvoří je

- 1. Oblast údajů o názvu a odpovědnosti**
- 2. Oblast údajů o vydání**
- 3. Oblast specifických údajů**
- 4. Oblast nakladatelských údajů**
- 5. Oblast údajů fyzického popisu**
- 6. Oblast údajů o edici**
- 7. Oblast údajů poznámky**
- 8. Oblast údajů o standardním (nebo alternativním) čísle a dostupnosti**

Zásady popisu

Ustanovení mezinárodních principů katalogizace stanovuje tyto hlavní zásady pro bibliografický popis:

- **Obecně by měl být vytvořen samostatný bibliografický popis pro každé provedení.**
- **Pro bibliografický popis je typické, že by měl být založen na jednotce reprezentující provedení a může zahrnovat atributy náležející prezentovanému dílu a vyjádření.**
- **Popisné údaje bibliografického záznamu mají odpovídat schválenému mezinárodním standardu.**
- **Popis může mít několik úrovní úplnosti v souladu s účelem katalogu či typem bibliografického souboru. Uživatel by měl být o úrovni úplnosti informován.**

Selekční údaje

Selekční údaje slouží k vyhledávání záznamu. Dělíme na jmenné a věcné. Jmenné údaje informují o vztahu mezi entitami 1 navzájem (je realizací, je ztělesněním) a o vztahu mezi entitami 1 a 2 (vytvořil, realizoval, vyrobil). Obsahují jména děl, osob, korporací. Věcné informují o vztahu má jako předmět díla k entitám 1, 2, 3. Obsahují jména entit 1 typu, jména osob a korporací a termíny pro pojmy, objekty, akce či místa. Bibliografický popis + jmenné selekční údaje = jmenný záznam (ve velkých knihovnách bývá jmenná a věcná katalogizace rozdělena na dva procesy).

Jmenné selekční údaje

Jmenné selekční údaje dělíme na

- **Personální záhlaví (obsahuje jméno osoby)**
- **Korporativní záhlaví (obsahuje jméno korporace)**
- **Názvové záhlaví (obsahuje názvy entit 1 typu)**

Věcné selekční údaje

Věcné selekční údaje dělíme na

- systematické
- předmětové

Liší se podle typu selekčního jazyka. Systematický selekční jazyk (např. MDT) je umělý a formalizovaný a vytváří hierarchický systém kategorií od nejobecnějších k nejkonkrétnějším pojmům (připomíná Aristotelovy kategorie a Porfyriův strom). Předmětový selekční jazyk (např. LCSH) využívá jazyk přirozený, snaží se o co nejpřesnější vystižení obsahu pomocí řízeného tezauru. Mezi hesly sice může existovat hierarchie, ale ta pro samotné vyhledávání není podstatná.

Zásady pro selekční údaje

Mezinárodní principy katalogizace stanovují pro selekční údaje následující všeobecné zásady:

- Selekční údaje pro vyhledávání bibliografických a autoritních záznamů musí být formulovány v souladu s obecnými principy (viz 2. Záměr). Může se jednat o údaje řízené nebo neřízené.
- Řízené selekční údaje by se měly vytvářet pro autorizované a variantní formy jmen pro entity jako jsou jména osoby, rodiny, korporace, názvu díla, vyjádření, provedení, jednotky, koncepty, objekty, události a místa. Řízené selekční údaje poskytují konzistenci potřebnou při uspořádání bibliografických záznamů pro soubory zdrojů.
- Pro potřeby řízení autorizovaných forem jmen, variantních forem jmen a identifikátorů, používaných jako selekční údaje, by se měly vytvářet autoritní záznamy.
- Mezi neřízené selekčních údaje patří např. bibliografické údaje pro jména, názvy (např. hlavní název uváděný tak, jak byl nalezen na provedení), kódy, klíčová slova atd., která nejsou řízena autoritními záznamy.

Obsahová charakteristika

Obsahová charakteristika slouží k stručnému vystižení obsahu díla pomocí přirozeného jazyka. Patří k ní

- **anotace**
- **referát**

Katalogizační záznam

Bibliografický záznam slouží k identifikaci obecných entit 1 typu (tedy zejména provedení realizovaného díla). K identifikaci individuí entit prvního typu, tedy k identifikaci jednotek se k bibliografickému záznamu připojují údaje

- **Lokační**
- **Exemplářové**
- **Služební**

Bibliografický záznam + lokační a exemplářové údaje = katalogizační záznam.

Lokační údaje

Lokační údaje informují o umístění exempláře daného provedení.

Sigla určuje knihovnu, ve které se jednotka nachází.

Signatura pak umístění exempláře v dané knihovně.

Exemplářové údaje

Exemplářové údaje přinášejí informace spojené s konkrétní jednotkou. Patří k nim

- **Přírůstkové číslo**
- **Označení svazku nebo ročníku**
- **Zvláštnosti pojící se s danou jednotkou**

Přírůstkové číslo je jedinečný číselný identifikátor jednotky. Pokud je vytvořen bibliografický záznam na vícesvazkové dílo jako na celek, pak jednotlivé svazky jsou rozlišeny jako jednotky, proto exemplářové údaje mohou obsahovat číslo svazku. Podobné je to u periodik, kdy se vytváří záznam na seriálový dokument jako celek, a jednotlivé ročníky, pokud jsou vyvázané, se mohou chápat jako jednotky. Je také možné zapsat údaje o zvláštnostech, kterými se daná jednotka liší od jiných jednotek téhož provedení.

Funkce katalogu

Knihovní katalog tvořený souborem katalogizačních záznamů by měl podle mezinárodních principů katalogizace plnit následující základní funkce:

- **najít bibliografické zdroje ve sbírce jako výsledek vyhledávání prostřednictvím atributů nebo vztahů mezi zdroji;**
- **identifikovat bibliografický zdroj nebo jeho agenta (tj. potvrdit, že určitá entita popsaná v záznamu odpovídá hledané entitě, nebo odlišit dvě a více entit s podobnými charakteristikami);**
- **vybrat bibliografický zdroj, který odpovídá potřebám uživatele (tj. vybrat zdroj, který splňuje požadavky uživatele s ohledem na médium, obsah, nosič atd. nebo vyloučit zdroje, které těmto požadavkům neodpovídají);**
- **získat přístup k popsané jednotce (tj. poskytnout informaci, která umožní uživateli získat jednotku k vypůjčení nebo elektronickému zpřístupnění prostřednictvím on-line propojení se vzdáleným zdrojem); nebo získat autoritní či bibliografické údaje nebo přístup k nim;**
- **navigovat uživatele v rámci katalogu i mimo něj (tj. prostřednictvím logického uspořádání bibliografických a autoritních údajů a jasnou prezentací způsobu, jak se v katalogu pohybovat, včetně prezentace vztahu mezi díly, vyjádřeními, provedeními, jednotkami, osobami, rodinami, korporacemi, koncepty, objekty, událostmi a místy).**